

L'ESCOLA A L'INICI DE LA GUERRA A POBLACIONS DEL MIG GAIÀ: BRÀFIM, VILABELLA I VILA-RODONA¹

Antoni Gavaldà Torrents

Jordi Gavaldà Batalla

1.- ASPECTES GENERALS SOBRE L'ENSENYAMENT A LA II REPÚBLICA

La naixença de la República va ser tant una obra de voluntat d'alguns partits com un desig d'un canvi d'una part de la població, cansada de veure i comprovar que ni la monarquia ni la major part dels militars servien per entusiasmar un país cap a fites de llibertat i de progrés. Conseqüent amb aquests principis, la Segona República no va ser aliena a un dels eixos que podien assentar o no aquest canvi, que era, en definitiva, l'escola.

La República va intentar trencar el sistema escolar, gairebé calcat al dels primers anys de segle, estès en mans de l'escola privada i sobretot de l'església. L'escola que es trobaren era una pervivència de models escolars del segle XIX i, en general, era anquilosada, abúlica d'iniciativa, gairebé morta d'esperit, i es limitava a preparar els nois per llegir, escriure i les quatre regles. L'ensenyament de les noies era, encara, més frustant.

La II República va voler introduir un canvi radical d'escola i de model cultural a una població en formació que es volia que esdevingués la base del nou sistema. Els ideòlegs educatius provenien de fonts diverses, tot i que destacaven els seguidors de la Institución Libre de Enseñanza i els que bevien de plantejaments pedagògics afins a tesis del Partit Socialista Obrer Espanyol. En aquest context treballà i destacà el ministre d'Instrucció Pública del govern provisional, el tarragoní Marcel·lí Domingo, impulsor de construcció d'escoles i de dignificació dels mestres de l'Estat. Tot i així, l'obra educativa de la República cal considerar-la només en el primer trienni del 1931 al 1934, amb una represa radicalitzada

¹ Aquest treball forma part d'un de més ampli que estudia bona part de poblacions del partit judicial de Valls.

a partir del febrer del 1936, considerades ambdues d'avançada, i amb un lapsus d'obra ralentitzada, quan no desfeta, en el període del bienni negre del 1934 a inicis del 1936, entesa com de retorn a tesis retrògrades del segle anterior.

Les obres positives en matèria educativa de la II República en avançada van ser diverses. Unes, visibles a primer cop d'ull, van passar per un ambiciós pla de construcció de centres escolars, per l'augment espectacular de la plantilla de mestres, per la reforma dels plans d'estudi de la carrera de Magisteri a fi i efecte de fer-la més professional, per la posterior entrada dels mestres a l'ensenyament oficial amb convenciment pedagògic-didàctic, i per la dignificació dels sous del personal docent. Unes altres, no visibles a curt termini, se significaren per cercar la reforma filosòfica d'un nou model d'escola, seguint la línia de l'Escola Nova d'afamats pedagogs estrangers com Montessori, Decroly, Dewey..., i seguint també la petjada de la reforma francesa del segle XIX de Ferry, consistent a cercar la gratuïtat de l'ensenyament, a democratitzar les institucions educatives i a establir el laïcisme a l'escola.

Els canvis per decret van arribar aviat, amb problemes. La supressió de l'obligatorietat que els xiquets rebessin classes de religió va ser combatuda de forma ferotge i antidemocràtica per una església catòlica tancada en si mateixa, sense voler entendre de raons terrenals. Un segon gran canvi va ser la definició d'escola unificada, en el sentit que seria una escola gratuïta, d'assistència obligatòria, en la qual les capacitats farien que l'alumne progressés en una igualtat d'oportunitats en un ambient de coeducació i de neutralitat confessional i ideològica, canvis que en el fons, en alguns casos, no van arribar fins a l'etapa de guerra.

A nivell català, una de les innovacions més visibles va ser la implantació del bilingüisme, autoritzant-se per decret que a les escoles del país el català fos llengua d'ús docent i no només d'ús extraescolar com era. Això implicà que a les escoles maternals, de pàrvuls i de primer ensenyament la llengua d'ús seria la dels alumnes, català o castellà; concretant-se també que el castellà s'introduiria a partir dels 8 anys per als alumnes que haguessin iniciat l'aprenentatge en català. La problemàtica d'aquesta volguda normalització va ser l'escàs coneixement de la llengua catalana per part dels mestres, per la qual cosa, la Universitat de Barcelona va multiplicar-se fent cursets per accelerar-ne l'aprenentatge de l'ús escrit, conjuntament amb la reposició de les càtedres de català a les Escoles Normals i les classes de català per correspondència. Tot amb tot, la norma general d'ús a les classes va ser desigual, amb escoles que aprofitaren la normativa i d'altres que l'ambigüetat les va fer fortes en l'ús del castellà. Tanmateix, l'aprovació de l'Estatut, tot i reconèixer la possibilitat que la Generalitat de Catalunya podia crear centres propis, implicà que la limitació fos evident ja que havien de ser finançats amb diners propis.

2.- L'ENSENYAMENT EN TEMPS DE GUERRA A CATALUNYA

La guerra ho traspalsà tot. A la zona republicana espanyola l'inici de curs va ser força complicat i fins i tot traumàtic, amb mestres al front, voluntaris o per lleva, i amb el reclutament a corre-cuita de nous. A la zona republicana catalana l'organització del nou

□ Llibres escolars
utilitzats durant el
període de la república

curs va ser, primer, en mans del Comitè de Milícies Antifeixistes i després, de la Generalitat. La promulgació del decret als vuit dies d'iniciar-se la revolta, el 27 de juliol, en què es creava el Comitè de l'Escola Nova Unificada (CENU) "inspirat en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana", va ser el tret de sortida com a eixos de renovació de l'Escola Moderna i de l'avançada de l'escola de guerra. El CENU va ser presidit de forma nominal pel conseller de Cultura, però ja des del primer Consell l'exercí de manera efectiva un mestre anarquista de gran prestigi i vàlua, Joan Puig Elias,² coordinant una junta formada per dotze persones que l'escolliren pel seu prestigi i sapiència. Dels 12 membres, 8 eren dels dos sindicats majoritaris —quatre per la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament (FETE) adscrits a la UGT i quatre més pel Sindicat de Professions Liberals, sota l'òrbita de la CNT—, i els altres 4 en representació de diverses institucions de la Generalitat. Aquest CENU primerenc va ser el que s'encarregà del traumàtic començament de curs, tot i que a partir de l'octubre del 1936 el nou govern de la Generalitat li retallà les seves competències, assumint, sobretot, a partir d'aquell moment, funcions consultives i d'assessorament de la Conselleria de Cultura, tot i que va conservar l'esperit d'avançada dels seus inicis.³

² Una molt bona síntesi de la persona i de l'obra del mestre cenetista, a SOLA i GUSSINYER, P. (1980): *Educació i moviment llibertari a Catalunya (1901-1939)*. Ed. 62. Barcelona. Tanmateix, del mateix autor és clarivident l'obra dels precedents del moviment escolar d'avançada, concentrat a SOLA, P. (1978): *Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939)*. Tusquets editor. Barcelona.

³ Per a l'estudi del CENU és imprescindible l'obra de FONTQUERNI, E; RIBALTA, M. (1982): *L'ensenyament a Catalunya durant la guerra civil. El CENU*. Barcanova. Barcelona.

L'escola que preveia el CENU tenia tres finalitats determinants:⁴

a)- *Organitzar, en els edificis apropiats per la Generalitat, el nou règim docent d'escola unificada que substituirà l'escola de tendència confessional.*

b)- *Intervenir i regir aquest nou règim docent, assegurant que respongui, en tots els aspectes, al nou ordre imposat per la voluntat del poble, és a dir, que estigui inspirat en els principis racionalistes del treball, que tot home amb aptituds pugui arribar, sense obstacles i prescindint de tot privilegi, des de l'escola més primària als estudis més superiors: a la Universitat obrera i a la Universitat Autònoma de Barcelona.*

c)- *Aquest Comitè intervindrà en la coordinació dels serveis d'ensenyament de l'Estat, de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya.*”

La normativa organitzativa en temps de guerra no parà, a través d'ordres i decrets. El Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC) n'era la mostra i la variabilitat de temes, diversos. Podem destacar, del darrer trimestre del 1936, els següents:

- S'establia el règim coeducacional.
- Es garantia el sou a tots els mestres i professors que lluitaven al front, a més de reservar-los la plaça. Als estudiants s'indicava que podrien examinar-se quan s'indiqués.
- Es fixava la normativa per l'obtenció del certificat de català, necessari per als mestres de les escoles primàries oficials i privades.
- Es determinava que mentre durés la guerra, els mestres podrien admetre fins a 80 alumnes per classe, en comptes dels 40 que hi havia estipulats.
- S'organitzava un curs gratuït de sis mesos, exclusiu per a mestres de parla castellana, amb l'objecte de capacitar-los per a obtenir el certificat de català.
- Se suprimien les vacances escolars.

La contractació de mestres va significar un primer aspecte organitzatiu. En una primera tongada —l'octubre del 1936— la Generalitat en contractà més de 2000, que de forma interina entraren a treballar a les escoles.⁵ Els nous mestres venien a suplir aquells que havien anat al front, els que havien estat depurats per l'ordre republicà-socialista d'inicis de la guerra,⁶ i a l'augment de places que es necessitaren per la massiva entrada d'alumnes provinents dels col·legis d'ordes religiosos, sobretot. Als mestres que s'incorporaren se'ls demanà una actitud antifeixista i el coneixement de la llengua catalana. El desembre del 1936 els llistats de l'octubre van ser rectificats i refosos, i va ser nomenat un altre gruix de mestres.⁷ Posteriorment, en el curs de la guerra, es reclutaren més mestres, aquests sense títol,⁸ als quals els bastava superar

⁴ D.O. 27 de juliol 1936.

⁵ Vegeu DOGC de 13, 15 i 16 d'octubre de 1936, nús. 287, 289 i 290, respectivament.

⁶ Per aquest tema és imprescindible l'obra de MORENTE VALERO, F. (1997): *La escuela y el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*. Àmbito. Barcelona.

⁷ DOGC. Núm 366.

⁸ DOGC 28 de gener de 1937 i DOGC 14 de febrer de 1937.

una prova de cultura general i una altra de pedagògica, que duia el nom de Certificat d'Aptitud, aprovada la qual exercirien com a interins sota la supervisió d'un mestre titular. En aquest nou context, la Normal creada per la Generalitat escurçà els cursos per preparar més mestres. D'aquesta conjuntura, les escoles, indubtablement, se'n ressentiren.

La República, en el primer moment de guerra, va tendir a netejar el cos de mestres de subjectes que haguessin manifestat simpaties pel feixisme o que haguessin professat un ànim col·laboratiu amb els militars rebels. A nivell de l'Estat, la Junta de Defensa Nacional va publicar un decret, tres dies després de l'inici de la conflagració, el 22 de juliol, en què cessava els funcionaris de tot tipus de qualsevol ministeri que hagués col·laborat amb el "movimiento subversivo o fueran notorios enemigos del Régimen". La concreció pel que fa al magisteri va ser un qüestionari que demanava aspectes polítics i sindicals. Era el següent:

- *Si ha desempeñado cargos políticos, cuáles y cuándo?*
- *Partido político a que pertenecía antes del 18 de Julio de 1936.*
- *Partido político a que perteneció entre Octubre de 1934 y Febrero de 1936.*
- *Organización sindical o profesional a que pertenece y desde cuándo.*
- *Si pertenece a otras organizaciones sociales, a cuáles y desde cuándo.*
- *Si ha estado sometido a expediente, cuándo y por qué.*
- *Si ayuda al Gobierno de la República a luchar contra el movimiento faccioso, y cómo.*
- *Qué pruebas o garantías puede aportar de su lealtad a la República."*

Els estudis precedents d'aquest tema, tot i assenyalar amb claredat que la depuració republicana està per realitzar,⁹ apunten que aquesta no es va efectuar per comissions específiques ni va agafar un grau de centralització com la feixista de guerra i postguerra. Més aviat sembla, s'apunta, que la selecció ideològica va ser encarregada a instàncies ordinàries del Ministeri, encara que als primers moments de guerra "hi va haver una participació dels propis comitès locals", elevant depuracions a la Conselleria d'Instrucció Pública d'abast provincial. Aquest darrer cas seria, amb matisos, el que trobem per al partit judicial de Valls, com tindrem ocasió de veure.

Aquesta depuració republicana de mestres s'insinua, per tant, que no va ser tan ferotge com la franquista, aspecte que ha quedat resolt en l'estudi de Moreno, ja ressenyat, aplicat al conjunt nacional. De 863 expedients estudiats de diverses províncies, en 40 el mestre va patir algun tipus de represàlia física o professional en temps de guerra a la part republicana, davant dels 212 que van patir sancions de diversa consideració en la depuració franquista del 1939, dels mateixos 863 estudiats.

⁹ Ho afirma F. MORENTE (1997): *La escuela...* (ob. cit), pàg. 191. Una província estudiada parcialment és la d'Astúries a BORQUE LOPEZ, L. (s/d): *El magisterio primario en Asturias (1923-1937) (Sociedad y educación)*. Ministerio de Educación y Ciencia. Dirección Provincial de Asturias. Gijón.

3.- LA MUNICIPALITZACIÓ ESCOLAR AL PARTIT JUDICIAL DE VALLS

El CENU d'inicis de la guerra descentralitzà les seves funcions en delegacions comarcals (DC),¹⁰ de la qual a Valls n'hi va correspondre una. Tot i així, a la documentació de l'octubre del 1936 trobem que la DC (l'Alt Camp) incorporava una exdelegació pel fet que la Delegació Comarcal havia estat absorbida per la de Tarragona ciutat.¹¹ Alhora, de la Delegació Comarcal, depengueren les subdelegacions locals, creades a cada poble.

Una primera comesa important que va haver de fer front la DC va ser la proposta de nomenament de mestres per a l'inici de curs. Per escometre amb garanties aquest servei, la DC va recabar informació de tots i cadascun dels pobles que en depenien i que coordinava, a través de les subdelegacions locals. Aquesta informació, un cop enllestida, va ser tramesa a la central del CENU de Barcelona el setembre de 1936, a fi i efecte de poder començar les classes el primer d'octubre, data emblemàtica en el món escolar, per donar la sensació que tot estava sota control. Posteriorment, aquesta relació es modificà lleugerament, i a instància del Consell Tècnic Mixt d'Ensenyament de Tarragona, també va ser tramesa a aquest organisme, el novembre del 1936. En aquest darrer cas, la demanda va ser realitzada perquè, a més de comprovar els mestres que anaven designats a cada poble a proposta de la DC, els calia els llistats per tal de poder formalitzar a la Conselleria de Cultura les propostes de mestres que havien de regentar interinament les escoles noves de la comarca.¹²

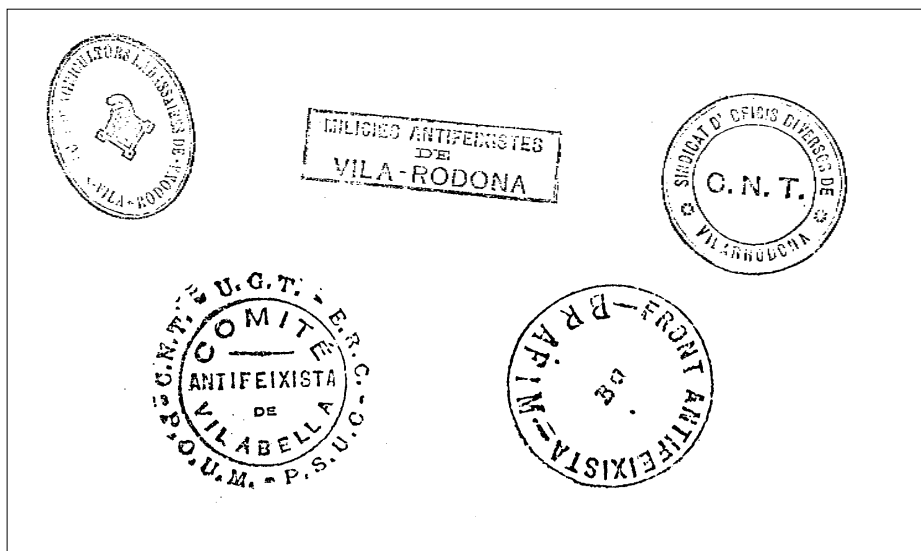
En la primera relació, a part dels noms dels mestres i de la nova destinació, hi figurava la categoria que tenien —propietari, interí o en pràctiques del Pla Professional—, així com les causes de ser considerat addicte a la República o desafecte. El significatiu, però, era la nota final, per la qual constatem que la depuració era una realitat. L'apunt deia:

“En algun poble tal vegada es notarà que es proposen mestres sense que s'hagin de crear places i [o] bé se'n proposen més que el nombre de places a crear. Aquesta anomalia és deguda a què es proposaven alguns trasllats de càstig i es proposaven els substituïts”.

¹⁰ La informació que farem servir d'ara en endavant, si no es diu el contrari, prové del Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil. (AHN-SGC) Salamanca. Lligall 945. Barcelona. Agraïxo a Enriqueta Fontquerni i Mariona Ribalta la disponibilitat de consulta del material. Cal fer notar que a partir d'ara parlarem de comarcal, tot i que té més traça de partit judicial, ja que hi incorporà Vilallonga, depenent de Valls.

¹¹ FONTQUERNI, E; RIBALTA, M. (1982): *L'ensenyament a Catalunya ...* (ob. cit.). pàg. 210

¹² A FONTQUERNI, E; RIBALTA, M. (1982): *L'ensenyament a Catalunya ...* (ob. cit.), als capítols 4 i 5 s'hi llegeix que l'inici del curs escolar va ser traumàtic. La primera solució consistí a nomenar els que no havien estat expedientats, i pels que faltaren es nomenaren interinament mestres avalats pels sindicats, els quals responien de la seva vàlua professional i de ser addictes al nou règim que s'iniciava. Posteriorment es feren proves per a accedir-hi. Tot i així, el fet que hi hagués mestres nacionals de l'Estat, de la Generalitat, particulars, racionalistes, mestres en pràctiques del Pla Professional, mestres sense títol, ... sumat als trasllats, mobilitzacions, substitucions, ... implicà un col·lapse fort, força difícil d'aclarir pel que fa a la comarca que estudiem.

□ Segells de la documentació consultada de Bràfim, Vilabella i Vila-rodona

Aquesta apreciació reafirma l'estudiat fins ara a la província d'Astúries —Borque (s/d)—, i, en part, al conjunt de l'Estat —Morente (1997)—, en el sentit que la depuració republicana d'inicis de la guerra va ser una realitat.

La Subdelegació de cada població era formada per tres membres, i normalment es va constituir als locals de l'Ajuntament, omplint una acta normalitzada passada per la DC en la qual només hi calia posar la data, els noms, el partit o sindicat que els avalava i la seva signatura. La representació dels seus components significà que fossin majoritaris membres de la CNT i de la UGT —sense menystenir altres sindicats i partits—, i del Comitè Antifeixista, aquest, anotat a l'acta sense filiació declarada, encara que com és obvi, la tenia. El quadre següent ens il·lustra el que diem pel que respecta als tres pobles.

QUADRE 1.- LA CONSTITUCIÓ DE LES SUBDELEGACIONS DEL CENU A BRÀFIM, VILABELLA I VILA-RODONA, LA REPRESENTACIÓ POLÍTICOSINDICAL QUE OSTENTAVEN						
Població	Data 1936	Local de constitució	Representació			
			CNT	UGT	Comitè	
Bràfim	15-09	Casa la Vila	—	2	1	
Vilabella	25-08	Ajuntament	—	2	1	
Vila-rodona	5-09	Ajuntament	1	1	1	

I les persones concretes que hi participaren.

QUADRE 2.- ELS MEMBRES DE LES SUBDELEGACIONS LOCALS A BRÀFIM, VILABELLA I VILA-RODONA, I L'ADSCRIPCIÓ QUE ELS AVALAVA		
Població	Nom	Afiliació
Bràfim	Ramon Artigas Palau	UGT
	Isidre Andreu Mercadé	UGT
	Artur Ballester Domingo	Co ¹³
Vilabella	Armengol Segarra Alegret	UGT
	Joan Ferré Cervelló	UGT
	Antoni Segú Pié	Co ¹⁴
Vila-rodona	Casimir Robert Calaf	CNT
	Angel Perisé Llaquet	UGT
	Josep Bartolí Llorach	Co ¹⁵

Realitzat el còmput total de les persones de les quals sabem la filiació comarcal, tenim que almenys 17 van ser de la UGT i 17 de la CNT, fet que dona a entendre que als Comitès Locals de Milícies Antifeixistes de la comarcal de Valls, aquests dos sindicats van ser els majoritaris quant a representació, afegit en el cas concret dels tres pobles que presentem, a l'Esquerra Republicana de Catalunya, atès que els tres membres dels Comitès de Bràfim, Vilabella i Vila-rodona hi pertanyien.

A Bràfim, els papers que generà la subdelegació no se signaren pels tres components ressenyats, ja que sempre s'hi posà un tampó rodó que deia "Front Antifeixista de Bràfim". A Vilabella, el signant de la documentació, en nom de la Subdelegació local, va ser Antoni Segú, acompanyant la seva signatura d'un tampó que deia, al mig, "Comité Antifeixista de Vilabella", i envoltant el cercle les sigles dels partits i sindicats "CNT-UGT-ERC-PSUC-POUM". A Vila-rodona, la documentació de la Subdelegació tampoc

¹³A GAVALDÀ TORRENTS, Antoni: "Jo delato, tu inculpes, ell denuncia..." (*Repressió franquista a Valls i comarca*). Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1997, pàg. 64. Era de l'ERC.

¹⁴ *Ibidem*, pàg. 243. Era de l'ERC.

¹⁵ *Ibidem*, pàg. 264. Era de l'ERC-CNT.

no va ser signada expressament, però hi constaven sempre tres tampons. Un, rectangular, al mig, que deia "Milícies Antifeixistes de Vila-rodona", flanquejat per un tampó rodó que deia "CNT. Sindicat d'Oficis Diversos de Vila-rodona" i una altre que posava "Sindicat d'Agricultors Rabassaires de Vila-rodona".

Constituida la subdelegació, aquesta va emetre uns informes referits als tres extrems següents:

- a) el cens escolar subjecte a escolaritzar,
- b) la consideració que es tenia de la feina feta pels mestres i la seva adscripció o no al règim republicà, i
- c) l'estat dels locals i el material que es disposava i el que feia falta.

El component global que en sortiria seria, per tant, una radiografia de com estava el tema a inicis de curs, excepte en l'apreciació dels mestres, la qual era del tot ideològica, amb concrecions sobre la seva personalitat i filiació.

4.- EL COMPONENT HUMÀ: ALUMNES I MESTRES EN EL NOU ORDRE DE GUERRA

La classificació del cens escolar, poble a poble, per edats i sexe, va ser un punt bàsic per saber allò que es comptava i el que previsiblement es necessitaria. La demanda va comportar que cada subdelegació lliurés una classificació en xifres totals dels xiquets i les xiquetes del municipi, en dos grans grups —de 3 anys a 6 anys, i de 6 a 14 anys—.

La forma de censar els escolars va ser feta a gust de cada subdelegació. Bràfim els ordenà per número, posant-hi nom, cognoms i edat;¹⁶ Vilabella els ordenà per números correlatius agrupant-los en blocs de 3 a 6 anys i de 6 a 14, sense especificar l'edat concreta¹⁷ i Vila-rodona només posà les xifres generals, sense especificació. Un cop realitzat aquest cens, era tramès a la Delegació Comarcal, la qual n'unificava el format. Tot seguit, la Delegació, a ploma, feia una divisió total dels alumnes per una ràtio de 40 per aula i d'allí en sortirien els mestres que es creien necessaris per endegar el curs.

¹⁶ Vegeu APENDIX 1: Província de Tarragona. Partit de Valls. Poble de Bràfim. Relació dels nens i nenes inscrits al padró municipal de la vila de Bràfim compresos dintre l'edat de 3 a 6 anys, i que tenen dret a assistir a l'escola de pàrvuls. APENDIX 2: Província de Tarragona. Partit de Valls. Poble de Bràfim. Relació dels nens inscrits al padró municipal de la Vila de Bràfim compresos dintre de l'edat dels 6 als 13 anys complerts, sense arribar als 14 i que tenen dret a assistir a l'escola d'aquesta vila. APENDIX 3: Província de Tarragona. Partit de Valls. Poble de Bràfim. Relació de les nenes inscrites al padró municipal de la Vila de Bràfim compreses dintre de l'edat dels 6 als 13 anys complerts, sense arribar als 14 i que tenen dret a assistir a l'escola d'aquesta vila.

¹⁷ APENDIX 4: Ajuntament de Vilabella. Cens escolar o sigui relació dels nens i nenes de tres a catorze anys d'edat, segons resulta del darrer Padró d'Habitants confeccionat a l'any actual en aquest Municipi, aprovat per l'Ajuntament en sessió del 29 d'Agost prop-passat.

Els resultats dels informes dels tres pobles del Gaià van aportar les següents xifres:

QUADRE 3.- LA POBLACIÓ ESCOLAR PER EDATS I SEXE, A BRÀFIM, VILABELLA I VILA-RODONA, A INICI DEL CURS 1936-1937							
Població	Pàrvuls			De 6 a 14 anys			Total alumnes
	Xiquets	Xiquetes	Total	Xiquets	Xiquetes	Total	
Bràfim	17	20	37	48	58	106	143
Vilabella	19	24	43	62	70	132	175
Vila-rodonà	30	32	62	122	121	243	305 ¹⁸
V. (escola de Mas d'en Bosc)			10			15	25

El quadre permet unes reflexions. Una, bàsica, era que els índexs de població jove censats eren alts, en cotes de promig d'un 15% aproximat de la població de cada municipi.¹⁹ Alhora, es considerava la dona com a persona, en el sentit d'equiparar-la als nois quant a drets i deures per una formació igualitària. Un tercer aspecte és que s'abordava l'obligatorietat de l'educació abans dels 6 anys front al passivisme i/o a la llibertat que tenien els pares de dur-los-hi. I un darrer apunt ens l'indica la voluntat que els nois estessin escolaritzats fins als 14 anys quan hi havia molts condicionants que no ho afavorien, entre els que calia considerar, en molts casos, la mateixa misèria, que comportava que treballessin a edats escolars per ajudar amb el jornal el sustent familiar, tolerat quan no afavorit per pares amb una educació prima que no donaven massa valor a l'escola.

Un segon eix d'actuació va ser el tema dels mestres, sotmesos a l'avaluació de les subcomissions locals, a un examen de la seva aptitud i actitud. Els informes de cada poble van ser ratificats per la Delegació Comarcal. Vegem en el quadre següent com eren vistos els mestres d'aquestes poblacions.

¹⁸ Les xifres de Vila-rodonà permeten una lectura més rica. Les 121 nenes que surten de 6 a 14 anys poden desglossar-se entre les 65 que anaven a l'escola de la Generalitat de temps de la República en pau i les 56 procedents de la substitució de l'ensenyança religiosa. Tanmateix, al còmput general caldria sumar-hi l'escola de Mas d'en Bosc, posada aquí perquè era situada en el terme municipal, tal com va fer constar el Comitè de Milícies Antifeixista de Vila-rodonà, el Sindicat d'Oficis Diversos de la CNT de Vila-rodonà i el Sindicat d'Agricultors Rabassaires de Vila-rodonà.

¹⁹ A Bràfim, la població del 1930 era de 940 persones, la qual cosa implicava que els 143 alumnes potencials d'anar a escola representaven un 15,2% del total de les persones que hi vivien. A Vilabella, els 175 alumnes respecte els 1038 habitants del 1930 implicava un 16,85%. A Vila-rodonà, els 305 alumnes d'un total de 1747 persones residents configurava un 17,4% de xiquets i xiquetes a escolaritzar.

QUADRE 4.- L'ADSCRIPCIÓ IDEOLÒGICA DELS MESTRES A L'ESCLAT DE LA GUERRA	
Població	Mestre/a i qualificatiu Addicte (A); No pot considerar-se addicte (Na); Feixista (F); Desafecte (D); Indiferent (I); Catòlic moderat (Cm); Sense dades (Sd); Petició de separació (Ps); Petició de trasllat (Pt)
Bràfim	Antoni Vicens Montserrat (D) (Ps) Montserrat Miquel Ballart (Na) (Pt)
Vilabella	Josep M. Solé Jepte (A) Dolors Puig Pellon (A)
Vila-rodona	Pere Olivé [Rosanes] (D) (Ps) Angel Perisé Llaquet (A) Rosario Llairó [Pagès] (A) Joan [Josep] Franch [Molas] (A) Teresa Maria Canals [Domingo] (A) [Bonaventura] Servent [Sulla] (A)
V. (escola de Mas d'en Bosch)	Teresa Torredemer Robert (Pt o Ps)

La subdelegació de Bràfim va ser dura en el seu informe, ja que hi demanà la substitució d'un mestre i el trasllat de l'altre. Vilabella va catalogar-los com a addictes a la República i en conseqüència no els passà res. Vila-rodona va tenir tema, ja que a 5 els col·locà l'etiqueta d'addicte, però a dos en demanà la substitució o el trasllat. Els escrits, òbviament, van ser més amplis. Tots van ser redactats en la llengua del país.

A Bràfim, el document-informe va ser elaborat pel Comitè de Milícies Antifeixistes si atenem al segell que hi consta. El mestre Antoni Vicens Montserrat i la mestra Montserrat Miquel Ballart van ser qualificats de marcada filiació dretana. La mestra, a més, va ser posada clarament a la picota ja que l'informe deia que no se la podia considerar addicta al règim "per quan ha donat sempre proves d'amistat i companyerisme amb significades persones de dreta", per la qual cosa, tant de l'un com de l'altre en demanava el relleu perquè "no interessa de cap de les maneres el seu concurs per considerar-lo perjudicial a les normes d'ensenyament a què l'actual règim interessa, en bé i profit d'Espanya". Sobre la proposta de nous mestres, el Comitè brafimenc manifestava que tot i que podia designar persones addictes a l'actual règim, facultava el CENU per tal que lliurement fes les designacions corresponents, les quals acceptaria.

Vilabella va ser el poble que indicà més característiques afavoridores dels mestres. Sobre el mestre Josep M. Solé s'hi deia que exercia a la vila des del setembre del 1933 "i malgrat trobar l'ensenyança completament abandonada es conegué molt aviat el canvi

de professor [,] i la instrucció dels joves que han passat per dita Escola és excel·lent, pel qual motiu tota la població està satisfeta amb escriu del comportament de l'esmentat mestre". De la mestra Dolors Puig deia que exercia a l'escola des del primer de gener del 1936, i que tot i el poc temps que estava destinada a l'escola, estaven satisfets del seu comportament. Afegia l'informe que "s'ha de fer constar que els resultats a l'escola de nenes no poden ésser tan brillants com a la de nens, ja que al començament del curt termini que porta a la direcció l'actual mestra, l'ensenyança en aquella Escola estava molt pitjor que a l'última [la dels nens] degut a fer poc temps que havia cessat com a mestra una religiosa malalta i impossibilitada". Sobre les idees polítiques dels dos mestres deia que "són completament neutrals, no havent actuat en aquesta població en política de cap mena".

L'informe de Vila-rodonà també era concloent. D'Àngel Perisé s'hi deia que era un excel·lent mestre.²⁰ S'afegia que era un "republicà esquerrista de tota la vida, element molt actiu, defensor acèrrim de les llibertats del poble, militant sempre amb les classes treballadores, ajudant-les per a aconseguir un estat social més just i humà." Tot amb tot, fiblava sobre aspectes passats que no coneixem, en dir que "durant el bienni negre la gent reaccionària volia treure'l però no hi foren a temps perquè el triomf del 16 de febrer [de 1936] ho impedí. A l'escola sempre ha fet una tasca admirable. Els pares dels nens, com el poble en general, sempre ha apreciat i aplaudit, d'una manera decidida, l'obra escolar d'aquest company. La gent contrària, com a company actiu i complidor de la seva missió també l'aplaudia, però la fermesa en les seves idees i la constància i rectitud en la defensa del règim republicà autèntic i esquerrista feia que fos molestat i mirat amb poca simpatia per la gent reaccionària". La part final, vistos els antecedents, era cantada, escrivint la subdelegació que "per tant, teniu en compte que aquest company deu ocupar els llocs de més importància perquè s'ho mereix, per la seva capacitat pedagògica i actuació clara i decidida".

Dels altres mestres hi havia divisió d'opinions. De Joan Franch, Teresa M. Canals i [Bonaventura] Servent deia que tots s'havien portat molt bé, "servint amb tota lleialtat a la República i fent bona feina a l'escola". De Rosario Llairó deia que era molt apreciada per "tots nosaltres". Afegia que la seva actuació era molt semblant a la del mestre Àngel Perisé, concretada en "molta activitat en l'ensenyança i fermesa de les idees i del règim republicà. Com el sr. Perisé estava fitxada pel elements reaccionaris". Concloïa l'informe dient que "es fa mereixedora a ocupar llocs ben destacats". L'informe negatiu va ser per al mestre Pere Olivé, qualificat com a "element destacat davant la seva actuació aquí, per les seves idees cedistes i reaccionàries". Sobre el comportament personal deia que "alternava sempre amb les classes capitalistes, les que sempre s'han distingit per ésser contràries al règim republicà". La solució era cantada en dir que "considerem indispensable

²⁰ Detalls més ampliat a GAVALDÀ i TORRENTS, Antoni: "Apunts de la repressió franquista a Vila-rodonà", a *La Resclosa* 1. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodonà, 1997, pàg. 111. Les malvestats de la vida van fer que acabada la guerra pogués fer de mestre a la presó de Tarragona a fi i efecte de redimir pena i que un cop sortís de la garjola no pogués exercir.

la seva separació de la carrera que poseeix”. La conclusió de tot el conjunt de mestres és que n’hi havia dos que “ofereixen les garanties màximes, puix en tot moment donen la cara per la defensa de les llibertats, de la República i de l’ensenyança sense mixtificacions”.

Els resultats, en el conjunt de la comarca, deien, com és de suposar, moltes coses. De 40 mestres posats a avaluació i que en tenim dades en podem fer tres grups:

- els 25 que van ser considerats addictes, en un percentatge del 62,5%;
- els 9 que van ser pèssimament considerats, configurant, en total, un percentatge del 22,5%, col·locats entre la franja de:
 - desafectes (2);
 - els que se’ls demanava el trasllat o la separació (3);
 - i els que s’escribia d’ells, clarament, que eren uns feixistes (4);
- els 6 més que van ser qualificats com a indiferents, amb un grau més elevat en uns casos que uns altres, ja que hi considerem des dels indiferents purs (3), al que no es podia considerar addicte (1) o als assenyalats com a catòlics moderats (2). Eren, en conjunt, un 15%.

A aquestes apreciacions en va seguir una altra de més punyent, la demanda de ser separat de fer de mestre o la de ser traslladat del destí que tenia. En el conjunt d’aquest apartat de 40 mestres se n’hi troben fins a 12, de sis dels quals clarament era demandada la separació, de cinc el trasllat i en un cas la demanda era inconcreta, en el sentit que es fes una de les dues coses, separació o trasllat, sense especificar. Malauradament no sabem si totes les peticions de substitució o de trasllat de mestres es van fer efectives o no, ja que no disposem de la informació complementària que ho avaluï o ho desmenteixi. Dels 5 de les tres poblacions que estudiem, vegem què els passà:

QUADRE 5.- EVOLUCIÓ DE LA DESTINACIÓ DELS MESTRES DE BRÀFIM I VILA-RODONA EN BASE A L’ADSCRIPCIÓ IDEOLÒGICA NEGATIVA DE COMENÇAMENT DE LA GUERRA, EFECTUADA PER LES NOVES AUTORITATS, RESPECTE A LA DEMANDA DE SEPARACIÓ I/O DE TRASLLAT	
Població	Mestre/Petició de separació (Ps)/Petició de trasllat (Pt)/Resolució
Bràfim	–Antoni Vicens Montserrat (Ps). Sense informació. –Montserrat Miquel Ballart (Pt). Pel DOGC de 15 d’octubre de 1936 sabem que va ser destinada a la Conca de Barberà i pel del 31 de desembre del 1936 hi quedava ratificada.
Vila-rodona	–Pere Olivé Rosanes (Ps). Pel DOGC de 15 d’octubre de 1936 sabem que va ser destinat a la comarca de la Ribera d’Ebre i pel del 31 de desembre del 1936 hi quedava ratificat. –Teresa Torredemer Robert (Escola de Mas d’en Bosc)(Pt o Ps). Pel DOGC de 15 d’octubre de 1936 sabem que va ser destinada a la Conca de Barberà i pel del 31 de desembre de 1936 hi quedava ratificada.

Del quadre es desprèn que les peticions de trasllat de les subcomissions es compliren, tot i que van ser canvis que podem qualificar de suaus, ja que foren enviats a comarques veïnes. Respecte la demanda de substitució veiem que foren reconvertits a trasllats, tot i que no podem generalitzar pel fet de no conèixer l'abast del que succeí a cadascú dels implicats.

El que sí tenim són els resultats d'una segona depuració, la franquista, la de l'acabament de la guerra. Aquesta va ser dels mestres dels tres pobles:

QUADRE 6.- LA DEPURACIÓ DELS MESTRES A BRÀFIM, VILABELLA I VILA-RODONA EL 1939-1943 QUE JA HAVIEN ESTAT DEPURATS EL CURS 1936-1937		
Població	Mestre/a	Càrrecs
	C.- Confirmació en el càrrec/Habilitat per a l'ensenyament E.- Separació del servei i baixa de l'escalafó TR.- Trasllet fora de Catalunya T.- Trasllet fora de la província de Tarragona t.- Trasllet dins de la província de Tarragona S.- Suspensió temporal de feina i sou i.- Inhabilitació per tenir càrrecs directius (3).- Anys d'inhabilitació, de suspensió de feina i de sou o de trasllat	
Bràfim	Antoni Vicens Montserrat	C
Vilabella	Josep M. Solé Jépte	C
	Dolors Puig Pellon	C
Vila-rodonà	Angel Perisé Llaquet	E
	Rosario Llairó [Pagès]	E
	Joan [Josep] Franch [Molas]	C
	Servent [Sulla], [Bonaventura]	C
V. (escola de Mas d'en Bosc)	Teresa Torredemer Robert	C

Els resultats dels tres pobles assenyalen que 6 mestres van ser habilitats per l'ensenyament i que 2 —els dos de Vila-rodonà— van ser separats per sempre de la feina i van causar baixa de l'escalafó. Si aquests resultats els ampliem als 32 mestres de la comarca que en sabem totes les dades, en podem extreure una valoració més àmplia. Són aquests:

- 24 van ser confirmats en el seu càrrec, en un percentatge del 75%.
- 8 mestres van patir represàlies, xifra que representa un 25%, dels quals:

□ Grup escolar de Vila-rodona, amb el mestre Àngel Perisé Llaquet

- 4 van ser expulsats de la professió, i
- 4 més van patir trasllats: 3 fora de Catalunya i 1 a una altra província de Catalunya que no era la pròpia. Aquests quatre, alhora, també van ser inhabilitats per tenir càrrecs directius i, per torna, a dos dels quatre se'ls aplicà la suspensió temporal de sou i feina. Tots aquests aspectes, a la pràctica, volien dir haver de deixar la feina.

De tot l'indicat a inicis de la guerra, la pel·lícula dels llistats dels mestres, per pobles, va anar de la manera següent, en tres fases.

1.- La Delegació Comarcal de Valls va fer una primera proposta el 23 de setembre de 1936, que en el quadre següent indicarem com a (P1), tramesa a la seu central del CENU a Barcelona. Hi assenyalava 56 mestres nous que completaven els que ja tenien plaça i que eren proposats per la subdelegació local.

2.- En data indeterminada —entre el 23 de setembre i el 4 de novembre— es van fer dues modificacions a la proposta. Ho assenyalarem com a (M1 i M2). A la primera hi constaven anul·lacions i nomenaments, que afectaven 8 mestres. A la segona, 2.

3.- En data posterior al 4 de novembre, a instàncies de la Comissaria de la Generalitat de Tarragona, es comunicà novament la primera proposta amb les modificacions escaients. Ho anotarem com a (P2).

En conjunt, el total de mestres involucrats va ser de 60.

Vegem-ne els resultats dels tres pobles:

QUADRE 7.- LLISTAT DE NOUS MESTRES QUE LA DELEGACIÓ COMARCAL PROPOSÀ AL CENU PER COMPLETAR ELS QUE JA HI HAVIA, PER COMENÇAR LES CLASSES L'1 D'OCTUBRE, A BRÀFIM, VILABELLA I VILA-RODONA		
Població	Mestre	(P1)Primera proposta; (M1)Primera modificació a la proposta (M2)Segona modificació a la proposta. (P2) Segona proposta. Si posa IES vol dir nomenat interi de l'Estat a...
Bràfim	- Danús Alarma, Guadalupe ²¹ - Mallafre Prats, Josep M. - Mestre Cabré, Maria	P1; P2 P1; P2 P1; P2
Vilabella	- Puig Barceló, Manuel M.	P1; P2
Vila-rodonà	- Alegret Tell, Antònia - Català Bonet, M. Teresa - Mir Llauredó, Montserrat - Domènech Gavalrà, Raimunda - Pons Rubió, Pere	P1; P2 P1 M1 S'anul·la la proposta de nomenament per Vila-rodonà i se la nomena per Valls. P2 Se la proposa per Valls, procedent de Nulles. P1 Nomenada per Valls M1 S'anul·la la proposta de nomenament per Valls i se la nomena per Vila-rodonà. P2 Surt a Vila-rodonà P1; P2 Mestra pel Mas d'en Bosc, de Vila-rodonà P1; P2

A aquests mestres caldria afegir-n'hi un segon grup que van ser nomenats a través de diverses Ordres del DOGC, en el curs dels 1936, per suplir vacants de jubilació i de mestres que eren al front. Serien 36 mestres per completar, en definitiva, els que ja s'havien nomenat per reforçar l'estructura educativa a diferents pobles.

²¹ En el DOGC de 31 de desembre del 1936 surt així. En d'altra documentació havia sortit com a Ferrando Danús Alarma, Guadalupe.

Tot aquest conjunt de mestres del 1936, amb relació expressa a l'Alt Camp, provinents de diversos àmbits de nomenament, configuren l'arrancada de l'escola val·lenca i comarcana de temps de guerra. Hi entraren, a manera de resum:

- els mestres que ja tenien plaça en propietat;
- els mestres que van ser nomenats a proposta de la DC a instàncies de les subdelegacions locals;
- i finalment els que van ser nomenats pel CENU a través del DOGC.

El resultat comporta que sabem de 96 mestres que van exercir a l'Alt Camp²² en els inicis de guerra, i alhora que sabem allò que els succeí en la depuració del franquisme, aspecte que implica que surtin les següents xifres:²³

- 64 dels 96 mestres no van ser molestats i van poder continuar treballant. Implica un 66,6%.

- 32 mestres van ser depurats d'una manera o altra, circumstància que comporta un 33,3%. El desglossament de les penes van ser:

· 16 mestres van ser separats del servei i van causar baixa de l'escalafó, xifra que representava un percentatge del 16,6%.

· 11 mestres van ser traslladats fora país o fora de la província, afegit en alguns casos a ser suspesos de sou i feina: 6 traslladats fora de Catalunya, i 4 més van ser-ho a d'altres províncies que no era la pròpia dins de Catalunya, aspectes que prefiguraven una baixa encoberta en alguns d'ells. Representen, en conjunt, un 10,4%.

· 5 mestres més van patir altres aspectes com ser traslladats a una altra població de la província de Tarragona o inhabilitació per a càrrecs directius, qüestions que impliquen un 5,2% dels que estem treballant.

Fet el resum general, els resultats sorprenen, comparativament a estudis realitzats en d'altres indrets. La síntesi és que 32 mestres dels 96 de la comarca que tenim censats que treballaven a Valls i comarca durant l'inici de la guerra, a l'inici del franquisme, van ser molestats des de diverses vessants, xifra que implicà un 33,3% de repressió efectiva, percentatge molt superior a l'estudi dels 863 expedients de mestres estudiats a fons, a nivell espanyol, ja que allí hi apareix un índex de represàlies del 24,5% que comporta, en percentatges globals, comparativament, que el nivell comarcal superi en gairebé un 10% al del conjunt espanyol.

²² No els assenyallem aquí, ara. Valls ciutat va ser especialment castigada.

²³ La depuració implicà una resolució contra la qual es podia presentar recurs. Dels 96 mestres que treballaren a l'Alt Camp, 10 van presentar el referit recurs. És curiós que cap dels que van ser inhabilitats de per vida per treballar de mestres el presentessin. Els que recorren, en general, reduïren les penes.

5.- EL COMPONENT FÍSIC: ELS LOCALS I EL MATERIAL

El tema dels locals va ser un altre aspecte que van haver d'informar les subdelegacions dels diferents pobles. Aquestes van escriure en qualitat o es van limitar a donar una pista de les mancances. Les respostes no ofereixen dubtes sobre la realitat física escolar.

En el grup dels que posaren poca cosa cal citar les poblacions d'Alió, Cabra, els Garidells, la Masó, el Milà, Puigpelat, la Riba, Vallmoll i Vila-rodon. Bràfim se centrà en l'escola de pàrvuls indicant que s'instal·laria a la plaça de la Llibertat, 4 (casa rectoral), incautada pel Comitè Local Antifeixista, la qual reunia les condicions higièniques reglamentàries. Vila-rodon va indicar que els locals no eren massa bons, tot i que mentre s'esperava l'aprovació del grup escolar que s'havia demanat a Madrid "ens hem preocupat durant aquests dies per a utilitzar-ne d'altres que reuneixen millors condicions", senyal que permet intuir que s'havia condicionat la neteja d'algun local requisat.

Entre les poblacions que van ser més explícites en la resposta-demanda hi ha Alcover, Figuerola, Nulles, el Pla de Santa Maria, el Pont d'Armentera, Vilabella i Vilallonga.

La Subdelegació de Vilabella no es mossegà la llengua en el tema dels locals. Assenyala que els locals de les dues escoles eren dolents "millor dit, inservibles per a ésser dedicats a un fi tant important com és l'ensenyança". La solució, però, ja era presa, ja que l'Ajuntament i el Comitè s'havien incautat d'un edifici per a poder-hi emplaçar les escoles "que siguin necessàries", en clara al·lusió a fer la feina ben feta i ràpida.

El material va ser un aspecte complementari al tema dels locals. La dotació de material que es detecta en els informes dels pobles va en consonància a si l'escola era nova o vella, i a si calia ampliar o no l'oferta escolar, aspecte aquest darrer que sobresurt en les respostes, qüestió que implicaria, òbviament, que faltés material. En la demanda, en alguns casos, s'hi veu la mà dels mestres, per la precisió del que es demanava. I com a darrer apunt, indicar que hi ha poblacions que feren inventari del que hi havia, aspecte que serveix per captar la crua realitat de l'escassetat de material.

Entre els pobles que contestaren de manera ràpida tenim Bràfim, Figuerola, Nulles, el Pla, el Pont i Vila-rodon, i entre els que feren inventari detallat cal consignar els Garidells, la Riba, Vilabella i en menor mesura Vilallonga.

Bràfim deia que el material de l'escola dels nens era bo, perquè s'havia adquirit feia 5 mesos. En canvi, el de l'escola de les nenes es considerava inservible, ja que no reunia cap de les condicions higièniques i pedagògiques que eren necessàries. Vila-rodon va indicar que de les sis aules, el material era suficient a quatre, i força dolent a les altres dues. Sobre la possibilitat de fer una nova escola de pàrvuls assenyala que "disposem ja de local, jardí, mobiliari, etc.", amb el convenciment que s'atengués la demanda d'establir una graduada de cinc graus de coeducació i dues escoles —entenen aules— de pàrvuls.

Vilabella va fer un inventari del material i del seu estat. Parlava del dels nens i del de les nenes. El material de l'escola dels nens es componia de 18 taules-bancs bipersonals, model oficial, de recent construcció. La resta deia que eren tan vells i atrotinats que feien necessària una completa renovació. Quant a altre material, el qualificatiu de "molt justet"

indicava clarament tant l'escassetat com la penúria. L'especificació, feta pel mateix mestre Josep M. Solé a 7 de setembre de 1936, era com segueix, amb l'estat en què es trobava, qualificat de bé, passador i malmès:

<i>Objectes</i>	<i>Estat</i>	<i>Objectes</i>	<i>Estat</i>
1 taula del mestre	malmesa	1 tarima i cadira	malmesa
1 armari de paret	bé	1 armari de fusta	petit
2 taules múltiples	malmeses	3 taules bipersonals	18 són noves
2 taules dels petits	malmeses	3 bancs de fusta	malmesos
1 bandera	malmesa	1 microscopi	bé
1 brúixola	bé	1 termòmetre	bé
1 alcohòmetre	bé	1 decàmetre	bé
3 pissarres de fusta	malmeses	2 esferes	malmeses
1 mapa de Catalunya	passador	1 mapa mundi	passador
1 mapa d'Espanya	passador	1 mapa Tarragona (prov.)	passador
1 mapa d'Espanya (mut)	passador	1 mapa d'Espanya (relleu)	passador
1 mapa d'Europa	malmès	1 mapa d'Àsia	malmès
1 mapa d'Àfrica	nou	1 mapa d'Amèrica	nou
1 col·lecció de pesos i mesures	nou	1 taula de 2x1 m.	nova
16 volums de la biblioteca	nous		

□ Grup escolar de Vilabella, amb el mestre Josep M. Solé Jpte

Referent a l'escola de les nenes, la mestra també va fer un informe, pel que es desprèn de la documentació, encara que no l'hem pogut consultar. La síntesi feta per la subdelegació local ens il·lustra del material, assenyalant que es composava de taules-bancs per a 46 alumnes “en dolent estat de conservació i de construcció antiquada”, fent la demanda que caldria substituir-lo.

A aquesta apreciació de les mancances, en alguns casos s'hi féu una demanda específica de material. La demanda que feren els tres pobles objecte d'estudi és la que s'expressa a continuació.

QUADRE 8.- LES DEMANDES MATERIALS —MOBILIARI I MATERIAL ESCOLAR— DE LES POBLACIONS DE BRÀFIM, VILABELLA I VILA-RODONA PER TENIR L'ESCOLA EN CONDICIONS	
Població	Demandes
Bràfim	Faltaria mobiliari i material per a l'escola de pàrvuls que se sol·licitava
Vilabella	—
Vila-rodonà	—

Les demandes dels tres pobles van ser, com es veu, sensiblement inconcreta en un cas i nul·les en els altres. L'anàlisi del conjunt del territori de l'Alt Camp ens portaria a veure'n diversos models, on trobaríem que davant d'alguns que demanaven material consistent, d'altres basaven la petició a solucionar el peremptori dia a dia —la majoria—. Tot amb tot, la distinció que volem realitzar per acabar, i que creiem que reflecteix el tarannà d'una l'escola, no era tant l'anàlisi del material fungible que es necessitava, sinó la demanda pedagògica en forma de llibres que pretenia que li fessin arribar per ensenyar millor als alumnes. En aquest context, només La Riba va concretar una demanda seriosa de llibres. Els llibres que surten citats en la petició són *La Terra Catalana*, *Corazón* i *Bon Company*.

La Terra Catalana, escrita per l'autor gironí Joaquim Pla Cargol,²⁴ era dedicada “A l'il·lustre filòleg Pompeu Fabra amb plena admiració per la seva obra fecunda, de depuració i enaltiment de la llengua catalana”. Era un llibre de coneixement de Catalunya, que constava de quatre parts.²⁵ En la primera s'hi feia un repàs de la visió geogràfica, de la

²⁴ Gran Enciclopèdia Catalana. Vol. 11 diu que era nascut el 1882, i el defineix com a publicista i erudit. Autor d'una extensa bibliografia, sobretot de divulgació —la majoria en castellà— comprèn història, llibres de text, d'art, ciències, etc.

²⁵ Treballem amb la 22a. edició, fet que demostra la importància que havia agafat aquesta obra. Era editada a Dalmau Carles, Pla. S.A.-Editors, a Girona, el 1935.

divisió territorial, de l'agricultura, indústria i comerç. La segona era sobre la història del país. La tercera era una panoràmica costumista i d'iniciació al folklore. La quarta era sobre la llengua, l'art, la cultura i la ciència. En conjunt trobem que és una obra compensada. En l'anàlisi d'un capítol proper en el temps "La instauració de la segona república" que podia resultar poc definit per la proximitat cronològica, el text parlava "de l'esperit de protesta contra aquell règim d'excepció —referint-se a la dictadura de Primo—, protesta que a poc a poc anava dirigint-se contra el rei, que l'havia fomentat i mantingut", assenyalant com arribà aquest nou esdeveniment, en un to de crítica al monarca lligat específicament a la dictadura. Les fotos de les dues pàgines són del pati gòtic de la Generalitat i de Francesc Macià, primer president de la Generalitat restaurada, i de Nicet Alcalà Zamora, president del govern provisional de la República espanyola, en una síntesi prou clarificadora de text i d'il·lustració.

Dia 21 de Diciembre

La guerra es allà

La guerra es allà, sobre Madrid. Al cap d'un mes i mig perdura més la guerra més terrible que mai. Les legions italemanyes, amb material moderníssim, són les forces de xoc d'aquests nacionalistes espanyols que s'han venut Espanya i que l'estàn destruint. Sota la tragica barbarie de la guerra arriba al seu punt àlgic en aquestes hores en les quals el món comença a donar-se del crim monstruós que el feixisme internacional que la terra de la República espanyola anegada de sang i de dolor convertida per un grup de traïdors al seu honor en un vast cementiri i en una immensa ruïna fumelcant.

La guerra es allà, sobre el front de Madrid, que es arriu el front de tota la República i de tot al món civilitzat. No ho oblidem. No oblidem als heroics que allà donen la vida obregadament, i les víctimes ocasionades pels terribles bombardejos dels avions negres. Són centenars, milers, desenes de milers. Madrid conquista la seva executoria herocica al preu terrible de la sang dels seus fills i dels fills del món que han acudit a la seva defensa. No oblidem. Reportem tots el nostre esforç, a la defensa de la invicta capital republicana.

□ Plana de llibreta escolar d'un alumne d'Àngel Perisé de Vila-rodona. 21 de desembre del 1936

El segon llibre que els mestres de la Riba demanaven era *Corazón*. El llibre era, en el seu moment, un *best-seller*.²⁶ A *Diccionario Literario III*, obra crítica de referència,²⁷ s'hi diu que després de Pinocho era el llibre més cèlebre que s'havia escrit a Itàlia i un dels més famosos del món. La trama argumental era que un xiquet recull en un quadern les impressions, els esdeveniments, la història de l'any escolar, i després aquestes notes són revisades pel mateix xiquet, Enrico Bottini, ja més gran, i pel seu pare, que va tractar fins on era possible, de no alterar el text inicial. El llibre té un caràcter moralista com “el pequeño patriota paduano” que refusa els diners que li donen els que denigren els seu país; el “enfermero del abuelo” que explica la peripècia d'un noi que assisteix durant molt de temps un malalt creient que és el del seu padrí; i així fins a un conte per mes escolar.

El tercer llibre demanat, *Bon Company*, obra també de Pla Cargol, era un llibre a la primera pàgina del qual hi posava “Lectura, Escripura, Dibuix. Desenrotllament de l'atenció, de l'observació i primeres nocions de càlcul”.²⁸ El llibre era dedicat al tarragoní Marcel·lí Domingo, ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts de la República espanyola “per la prova palesa que ha donat, d'amor a la llengua catalana, en decretar que aquesta sia emprada a les escoles de Catalunya, ensems que el castellà”. El llibre pretenia dues finalitats clares, exposades i desenvolupades a “Finalitat i ús d'aquest llibre”, una mena de guia didàctica per als professors. Pretenia l'aprenentatge de la lectura pel mètode sil·làbic i “un guiatge metòdic per al desenrotllament de totes les activitats infantils en un grau d'iniciació a l'ensenyança”. És interessant la forma com avançava pàgina a pàgina, en un grau de dificultat del tot vàlid. Alhora, la forma de presentació dels temes finals, més amplis i moralitzants, aportava una lectura comprensiva d'aspectes reals de la vida, en un to amè i didàctic.

En conjunt, la idea que aportaven aquests llibres és que aquesta escola —res no en sabem de les altres— havia adequat la filosofia de la República —ensenyament en català i continguts catalans—, de forma positiva. La feina amb els alumnes començaria, de ben segur, amb bon peu. En el curs dels anys, però, aquesta escola republicana perdria la seva filosofia. La creu i l'Espiritu Nacional s'ensenyoririen amb males arts de l'educació.

²⁶ Consulto dues edicions de les moltes que tenia i té. Edmundo de AMICIS (1948): *Corazón*. Ed. Mateu. Barcelona i (1956) Ed. Molino. Barcelona. Són calcaades.

²⁷ GONZÁLEZ PORTO-BOMPIANI: *Diccionario Literario III*. Montaner y Simón S.A. Barcelona, 1967, 2a. edició.

²⁸ PLA CARGOL, Joaquim (1935): *Bon Company*. Dalmau Carles, Pla, S.A.-Editors. Girona. 12a. edició.

APENDIX 1: Província de Tarragona. Partit de Valls. Poble de Bràfim. Relació dels nens i nenes inscrits al padró municipal de la vila de Bràfim compresos dintre l'edat de 3 a 6 anys, i que tenen dret a assistir a l'escola de pàrvuls.

Nens-edat

Francesc Guitart Vives-5
Joan Montalà Jofre-3
Pere Sentís Colomés-3
Josep Andreu Fernández-5
Isidre Sendrós Freixas-4
Antoni Miracle Guitart-5
Francesc Pons Sales-5
Josep Raventós Colet-3
Joan Tomàs Riba-3
Francesc Mercadé Rull-4
Antoni Torres Sanabre-5
Joan Armengol Sanabre-3
Antoni Torné Bergadà-3
Pau Vidal Domingo-5
Miquel Vives Brunet-5

Daniel Padró Armengol-4
Arcadi Solé Gasset-5

Nenes-edat

Montserrat Sirvent Casas-5
Rosa Vives Sanabre-4
Núria Fusté Esplugas-5
Amàlia Casals [Soplèn]-5
Mercè Jané Colomés-3
Aurèlia Galofré Puig-4
Roser Vives Armengol-4
Francesca Vives Armengol-3
M. Carme Sanabre Blanch-4
Josepa Batalla Fusté-5
M. Mercè Jané Muñoz-5
Teresa Pié Segarra-4

Teresa Mateu Campanera-5
M. Carme Puig Galofré-5
Francesca Padró Armengol-5
M. Àngela Ballester Jofre-3
M. Rosa Roig Roig-4
Maria Tomàs Riba-5
Carme Rubió Ferrerons-4
Montserrat Ferrerons Segarra-3

Resum: Total nens: 17; Total nenes: 20; Total general: 37

Bràfim el 9 de Setembre del 1936
El Comitè Local Antifeixista.
[Segell]

APENDIX 2: Província de Tarragona. Partit de Valls. Poble de Bràfim. Relació dels nens inscrits al padró municipal de la Vila de Bràfim compresos dintre de l'edat dels 6 als 13 anys complerts, sense arribar als 14 i que tenen dret a assistir a l'escola d'aquesta vila.

Artur Boada Ollé-12
Roc Andreu Segarra-9
Joan Andreu Poblet-6
Josep M. Roig Cardellà-7
Josep Andreu Garriga-9
Isidre Segarra Puig-13
Ramon Casals [Soplón]-11
Josep M. Sanabre Miracle-9
Joan Campanera Ferré-13
Ramon Palau Mercadé-13
Pere Mestre Fusté-13
Joan Jané Colomés-11
Joan Vives Vives-12
Pere Vives Vives-6
Josep Gallofré Puig-6
Josep Boada Ventosa-13
Francesc Vives Cusidó-11
Albert Sanabre Blanch-7
Josep Torné Bergadà-11
Joan Vives Fernández-10

Daniel Dalmau Pié-11
Joan Musolas Vives-12
Raül Ferré Valldosera-13
Albert Sanabre Galofré-9
Joan Ballester Jofre-6
Daniel Valldosera Vives-6
Josep Guitart Vives-7
Francesc Rebull Gras-6
Josep Busquets Galofré-12
Estanislau Montalà Jofré-6
Daniel Valldosera Coral-7
Joan Vives Mateu-12
Enric Puig Solanes-7
Joan Gil Garriga-10
Isidre Torné Busquets-7
Pere Palau Busquets-10
Josep Palau Domingo-8
Joan Santaló Campanera-13
Joan Miracle Solé-9
Antoni Torné Bergadà-9

Daniel Rubió Maternich-11
Josep Martí Boronat-13
Pere Martí Boronat-8
Nèstor Mercadé Campanera-11
Nicanor Gil Mestre-8
Josep Tomàs Riba-9
Pere Roig Badià-8
Antoni Palau Fusté-11

Suma la present relació el totalde 48 nens compresos en l'edat de 6 a 13 anys sense haver complert els 14.

Bràfim el 9 de Setembre del 1936
El Comitè Local Antifeixista.
[Segell]

APENDIX 3: Província de Tarragona. Partit de Valls. Poble de Bràfim. Relació de les nenes inscrites al padró municipal de la Vila de Bràfim compreses dintre de l'edat dels 6 als 13 anys complerts, sense arribar als 14 i que tenen dret a assistir a l'escola d'aquesta vila.

Núria Carreras Vilà-12	Maria Busquets Solé-6	Mercè Vives Cusidó-7
Dolors Gallofré Raventós-5	Maria Miracle Guitart-10	Carme Torné Bergadà-8
Assumpció Esplugas Segarra-13	Dolors Miracle Guitart-8	Montserrat Esplugas-8
Maria Muntalà Jofré-10	Ramona Pons Sales-10	M. Carme Amill Busquets-13
Rosa Muntalà Jofré-8	Enriqueta Pons Sales-8	M. Magdalena Tuà Segarra-12
Agnès Busquets Fusté-8	Isabel Roig Badia-11	Teresa Dalmau Pié-13
Laura Busquets Fusté-6	M. Loreto Rubió-8	Montserrat Miracle-11
M. Carme Valldosera Coral-9	M. Pilar Mercadé Rull-6	Teresa Vives Batalla-11
Montserrat Figueras Segarra-11	M. Loreto Farrerons-9	Teresa Veciana Rull-12
Teresa Campanera Batet-10	Núria Farrerons Segarra-7	Teresa Casas Mateu-13
Teresa Mateu Miracle-13	Dolors Veciana Miracle-11	Sofia Batalla Torné-12
M. Loreto Mateu Miracle-6	Eugènia Panadés Puvill-8	Rosa Martí González-10
M. Rosa Virgili Busquets-7	Maria Panadès Puvill-6	
Assumpció Molina Vallès-13	Maria Rull Andreu-10	Suma la present relació el
Enriqueta Ramià Molins-12	Teresa Rull Andreu-8	totalde 58 nenes compreses en
Modesta Segarra Menassanch-13	Maria Mercadé Roig-13	l'edat de 6 a 13 anys sense haver
Montserrat Boada Pons-8	Rosa Ristol Gasset-11	complert els 14.
Carme Armengol Gil-11	Francesca Segarra Sallent-9	
M. Loreto Sentís Colomé-9	Encarnació Miracle-10	Bràfim el 9 de Setembre del
Roser Sentís Colomé-7	Maria Sentís Gallofré-12	1936
Maria Cunillera Armengol-12	Mercè Busquets Batalla-6	El Comitè Local Antifeixista.
Mercè Cunillera Armengol-11	Carme Boada Ventosa-8	[Segell]
Montserrat Cunillera Armengol-7	Dolors Sanabre Domingo-12	

APENDIX 4: Ajuntament de Vilabella. Cens escolar o sigui relació dels nens i nenes de tres a catorze anys d'edat, segons resulta del darrer Padró d'Habitants confeccionat a l'any actual en aquest Municipi, aprovat per l'Ajuntament en sessió del 29 d'Agost prop-passat.

<i>Nens de 3 a 6 anys</i>	Godall Segú, Ramon	Calbet Pié, Joana
Aguadé Curtat, Antoni	López Costas, Antoni	Dalmau Vidal, Enrica
Aguadé Peris, Vicenç	Rovira Boixens, Pau	Domènech Martí, M. Teresa
Armengol Saperes, Josep M.	Tous Gestí, Josep M.	Domingo Sanahuja, Teresa
Boada Magriñà, Joan M.	Vidal Boronat, Josep	Figuerola Salvat, Tecla
Bolaño Vidal, Antoni		Godall Pijoan, Montserrat
Bové Ferré, Rafel	<i>Nenes de 3 a 6 anys</i>	López Armengol, Maria
Busquets Cendra, Josep	Agustí Reche, Teresa	Rafi Gatell, Marta
Costas Montserrat, Joan	Alegret Sordé, Roser	Roca Rafi, M. Lourdes
Damunt Segú, Sebastià	Armengol Boada, M. Carme	Salvat Colet, Roser
Domènech Pié, Josep	Armengol Ollé, Montserrat	Salvat Godall, Montserrat
Ferrando Figuerola, Oscar	Blasi Sanromà, Anna M.	Salvat Pié, Maria
Figuerola Martorell, Antoni	Blasi Sanromà, Dolors	Sardà Aguadé, Maria
Gené Pardo, Joan	Blasi Vives, Dolors	Sardà Rovira, M. Teresa
Godall Coca, Eugeni	Boada Busquets, Mercè	Sordé Godall Assumpció

Tous Gestí, Josepa

Nens de 6 a 14 anys

Aguadé Peris, Pere
Aguadé Peris, Salvador
Aguadé Prim, Josep
Aguadé Sordé, Jaume
Aguadé Sordé, Pere
Alegret Nincles, Joan
Alegret Sordé, Josep
Andreu Gatell, Benet
Andreu Gatell, Josep
Armengol Andreu, Jordi
Armengol Salvat, Andreu
Armengol Salvat, Pau
Aubia Bolaño, Josep M.
Badia Dalmau, Pere
Boixens Segú, Antoni
Bolaño Vidal, Josep
Bové Ferré, Antoni
Busquets Cendra, Simó
Cañellas Boronat, Joan
Calaf Boada, Josep
Calbet Godall, Jaume
Ferré Cervelló, Josep
Ferré Roig, Josep
Figuerola Figuerola, Joan
Figuerola Figuerola, Josep
Figuerola Martorell, Eusebi
Figuerola Martorell, Jaume
Figuerola Vendrell, Daniel
Gené Pardo, Jaume
Godall Pijoan, Josep
Guivernau Rovira, Just
López Armengol, Josep M.
Parès Dalmau, Joan
Pascual Andreu, Albert
Pascual Andreu, Isidre
Pascual Andreu, Joan
Prim Bolaño, Jordi
Puig Arroyo, Felicià
Puig Arroyo, Joan
Puig Arroyo, Josep
Rovira Boixens, Pere
Rovira Ferré, Rafel
Rovira Figuerola, Joan
Rovira Gibert, Ramon
Rovira Guivernau, Antoni
Rovira Recasens, Josep

Rovira Salvat, Lluís
Salvat Calbet, Josep
Salvat Godall, Joan
Salvat Godall, Joan
Salvat Pié, Francesc
Sanahuja Musté, Amadeu
Sanahuja Musté, Pere
Sanahuja Rovira, Pau
Segú Ferrando, Ignasi
Segú Pié, Joaquim
Segú Vives, Carles
Solé Borrull, Josep M.
Sordé Godall, Josep
Urpí Montserrat, Eugeni
Urpí Montserrat, Ricart
Vendrell Gené, Pere

Nenes de 6 a 14 anys

Aguadé Fortuny, M. Lluïsa
Aguadé Fortuny, Rosa
Aguadé Peris, Rosa
Aguadé Prim, Esberta
Aguadé Prim, M. Pilar
Aguadé Sordé, Guadalupe
Agusti Reche, Encarnació
Agusti Reche, Mercè
Alegret Sordé, Maria
Andreu Cardellà, Modesta
Andreu Cardellà, Roser
Andreu Gatell, Roser
Andreu Musté, Teresa
Armengol Salvat, Enrica
Armengol Salvat, Neus
Armengol Saperes, Nuri
Aubia Bolaño, Teresa
Badia Aubia, Empar
Badia Dalmau, Josepa
Boada Magriñà, Rosa
Buixens Segú, Maria
Buixens Segú, Rosa
Boronat Guivernau, Dolors
Boronat Guivernau, Maria
Bové Ferré, Enrica
Busquets Teixidó, Assumpció
Busquets Teixidó, Trinitat
Coca Armengol, Maria
Coca Armengol, Teresa
Dolz Vicente, Francesca
Dolz Vicente, Teresa

Domingo Sanahuja, Josepa
Ferrando Dalmau, Maria
Ferré López, Maria
Ferré López, Rosa
Ferré Roig, Maria
Figuerola Coca, Carme
Figuerola Coca, Pilar
Godall Aguadé, Josepa
Godall Segú, Maria
Guivernau Rovira, Beatriu
López Costas, Rosa
Molas Rovira, Josepa
Musté Rafi, Antònia
Parés Dalmau, Nuri
Parés Dalmau, Rosa
Parés Dalmau, Teresa
Prim Bolaño, Maria
Puig Arroyo, Laura
Rabaso Boixens, Beatriu
Rafi Gatell, Antònia
Rafi Gatell, Maria
Raventós López, Maria
Rovira Aguadé, Maria
Rovira Figuerola, Rosa
Salvat Colet, Mercè
Salvat Compte, Carme
Salvat Compte, Maria
Salvat Godall, Maria
Salvat Parera, Teresa
Sanahuja Canals, Francesca
Sardà Nincles, Maria
Saumell Rovira, Francesc
Segú Pié, Roser
Serra Dalmau, Maria
Serra Dalmau, Mercè
Solé Borrull, Carme
Sordé Godall, Dolors
Sordé Godall, Maria
Vives Queralt, Maria

Vilabella el vuit de Setembre
de mil nou-cents trenta-sis.

L'alcalde: Salvador Sardà
[Prats] El secretari: [il·legible]
[hi ha un segell que diu 'Ayuntamiento Constitucional de Vilabella']